

9h3.9
u73

Unyatinszki Edit:

A Tanácsköztársaság Magyarbánhegyesen

Főiskolai dolgozat

1982

Magyarbánhegyes község 1950 március 15.-e - Csánád megye megszűnése óta Békés megyéhez tartozik. A község 1872-ben szervezett mezőkovácsházi járásban fekszik. Ezt a járást a tanácsok 1950 őszén történt megalakulása után egyesítették a battonyosival és mezőkovácsházi járás néven Mezőkovácsháza székhellyel, azóta Békés megye egyik járását képezi.¹

A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság időszakának megértéséhez vissza kell nyulnunk a vidék benépesülésének a kezdetéhez.

Ahol ma a falu fekszik 1850-ben pusztaság, legelő volt, csakély szántófölddel. Es a terület Mezőkovácsháza

A T A N Á C S K Ö Z T Á R S A S Á G

1859-ben a

M A G Y A R B Á N H E G Y E S E N

Porrai Nagyirtosról idejött telepesek igen nehéz helyzetben voltak, mert a kincstár a mai Magyarbánhegyes területére nem akart falut telepíteni és emiatt még 1863-ban sem engedélyezett 2700 hektárnál nagyobb bérletet. 1865-ban újabb 1831 kicsholdat bérelnek, majd 1876-ban kerül sor ennek örök áron való megvételére.⁴ A felkutatott véleménye ugyan eltér egymástól a holdankénti vételárát illetően - Andó István 150.- Ft-ról,⁵ Maday Pál 115.- Ft.-ról,⁶ tud - lényeg az, hogy a községnek nem könnyű feltételeket szabtak meg ebben az idő-vétélben, hisz a telepesek sorra eladódottak.⁷ 1860-ban a bánhegyesi dolgozók a földek vételárának méltányosabb megállapítását és új szerződésnek kötését kérték. E kérelmek az lett a következménye, hogy "méltányosabb" jövedelmekigazgatók hajtották végre a király rendelkezésére 1860-ban szerezte a község az ugyanevű Antalfi-Pál pusztát 70 holdas részletét.⁸

Unyatinzski Edit

HELYTORTÉNET 852

Magyarbánhegyes község 1950 március 15.-e - Csanád megye megszűnése óta Békés megyéhez tartozik. A község 1872-ben szervezett mezőkovácsházi járásban fekszik. Ezt a járást a tanácsok 1950 őszén történt megalakulása után egyesítették a battonyaival és mezőkovácsházi járás néven Mezőkovácsháza székhellyel, azóta Békés megye egyik járását képezi.¹

A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság időszakának megértéséhez vissza kell nyulnunk a vidék benépesülésének a kezdetéhez.

Ahol ma a falu fekszik 1850-ben pusztaság, legelő volt, csekély szántófölddel. Ez a terület Mezőkovácsháza községhez tartozott Pusztabánhegyes név alatt, mint kincstári tulajdon.² Erre a nagykiterjedésű pusztára egy részére 1859-ben a kincstár bérlőket telepített.³ A Forrai Nagyiratosról idejött telepesek igen nehéz helyzetben voltak, mert a kincstár a mai Magyarbánhegyes területére nem akart falut telepíteni és emiatt még 1865-ben sem engedélyeztek 2700 hektárnál nagyobb bérletet. 1866-ban újabb 1831 kisholdat bérelnek, majd 1876-ban kerül sor ennek örök áron való megvételére.⁴ A falukutatók véleménye ugyan eltér egymástól a holdankénti vételárát illetően - Andó István 150.- Ft-ról,⁵ Maday Pál 115.- Ft.-ről⁶ tud - lényeg az, hogy a községnek nem könnyű feltételeket szabtak meg ebben az adásvételben, hisz a telepesek sorra eladósodtak.⁷ 1880-ban a bánhegyesi dolgozók a földek vételárának méltányosabb megállapítását és új szerződések kötését kérték. E kérelemnek az lett a következménye, hogy "méltányosabb" jószágigazgatók hajtották végre a kormány rendelkezését. Ez időben szerezte a község az ugynevezett Antalffy-féle pusztára 70 holdas részletét.⁸

Kelet-Csanádban - pontosabban a battonyai és a mezőkovácsházi járásban - a telepes községekre a nagy ellentéteket mutató birtokviszonyok a jellemzőek. A gazdaságok és bérletek száma meghaladja a 6 ezret, szántóterületük 122 ezer foldat tett ki. A két járásban 116 olyan gazdaság volt, amelyek 100 holdon felüli szántót műveltek. A 6000 gazdasághoz képest elenyésző szám, viszont az ilyen gazdaságok a szántóterület 42 %-ával rendelkeztek. A 6000 gazdasághól az 1 és 5 holdon aluli kategóriák együttesen a gazdaságok számának 55 %-át tették ki. Magyarbánhegyesen viszont a 100 holdon felüli birtokok a szántóterület 59 %-át képezték.⁹

Ez a község tulnyomórészt nincstelenek, kisbirtokú parasztok településhelye, akik a környező birtokokon találnak csak szűkös megélhetést.¹⁰

Érthető, hogy a forradalom eszméi itt is termékeny talajra találtak. Az első világháború szenvedései nyomán és 1918 november 1. után az egész vidék forrongásban volt.

1914. júniusában Szerbiában Gvöriló Princip pisztolylövése mintegy megadta a jelt az I. világháború kirobbanására. "Vasárnap volt éppen, templomból jött ki a nép, amikor a kisbíró dobja pergett és tudtára adta a népnek a király hadparancsát a katonai szolgálatra való bevonulásra. Tömegesen vonulnak az állomásra a behívottak és búcsuznak az édesanyáktól, feleségektől, testvéreiktől, gyermekeiktől."¹¹ - így emlékezik vissza Andó István. Bánhegyes lakossága 1914-ben 3350 fő, a háborúban az össz lakosság 30 %-a vett részt.¹² Tehát körülbelül 1000 férfi volt távol a falutól, akiknek a munkájukra nagy szükség lett volna. Ennek következtében a föld termése csökkent, ami sok családnál nélkülözést vonhatott maga után. Községünkben az I. világháborúban 139-en haltak meg.¹³ Ezek emlékére a templomban állítottak emléktáblát.

A nélkülözés, szenvedés növelte az elégedetlenséget, ami a forradalomhoz vezetett. 1918 őszén vége volt a háborúnak, amit az őszi orosz forradalom zárt le.

"A folyó év november 1. és 2. közti éjjelen nagyszámu fegyveres katonaság körülbelül 150-200 fő érkezett haza, ablakokat vertek lövöldöztek, kiabáltak, a csendőrlaktanyába belóttak".¹⁴ Feltörték a helyi kereskedők boltjait. Az előljáróság kezdeményezésére létrehozták a nemzetőrséget, melynek első parancsnoka Keller Gyula volt. Az időközben megalakult nemzeti tanács a gazdáktól maximális áron sertéseket vásárolt és a szegények számára olcsó áron sertéshúst és zsirt mért ki.¹⁵ A vármegye alispánja a közigazgatáshoz intézett jelentésében a következőket írja;

"A nemzeti és katonatanács az előljárósággal együtt működik, a kényszerhelyzetben azonban a törvényes formák be nem tarthatók . . . Az adott nehéz helyzetben a község a belháboruktól úgy védi magát, ahogy tudja, a közlélemezési rendeletek betartásáról szó sem lehet, mert teljesen magára van a község utalva."¹⁶

1919 március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Március 25-én vette köztulajdonba a helyi munkástanács /melynek elnöke Laduver Péter volt/¹⁷ a magyarbánsági Népbank RT pénzkészletét, utasította az alkalmazottakat, hogy eddig élvezett javadalmazásuk mellett folytassák a munkát, s ha még nem tagjai a szakszervezetnek, oda lépjenek be. A munkástanács utasításainak mindenben kötelesek alávetni magukat.¹⁸

Ugyanezen a napon hasonló intézkedést tett a munkástanács a helyi fogyasztási és értékesítési szövetkezetnél¹³ és az Országos Szövetkezeti Hitelintézet helyi fiókjánál is.²⁰ Március 26-án megalakult a helybeli direktorium Kálnoky Domokos igazgató-tanító vezetése mellett.

A direktórium első tevékenysége az volt, hogy helyreállította rendet, majd "kommunista szónokok buzditották a községháza erkélyéről a fiatalságot a Vörös Hadseregbe való belépésre."²¹ Szintén március 26-án a munkástanács felhatalmazza Páger és Vigh tanácstagokat, hogy megfelelő karhatalommal jelenjenek meg Löbl Gyula, Mandel és társai, Wertán Adorján és Stelbisz Ottmár birtokain, s ott a termékeket, eszközöket, állatokat a munkástanács nevében foglalják le az alkalmazottak számára, szigorúan meghagyva a volt tulajdonosoknak, hogy azokból eltulajdonítani a munkástanács tudta nélkül nem áll jogukban.²² A leltár meg is történt március 26-án. Ebből a leltárból képet kaphatunk arra is, hogy mekkora vagyona volt egy nagygazdának.

LELTÁR

Készlet a gabonaneműekben:

- búza 30 q

Gazdasági felszerelés:

- vetőgép 1 db.
- eke egyes 5 db.
- eke kettős 5 db.
- fogas 3 táblás 3 db.
- kaparó gereblye 1 db.
- rámás fahenger 3 db.
- ökörszánkó 6 db.
- lószánkó 2 db.
- luxus szánkó 1 db.
- igás szekér 10 db.
- igás kocsi 2 db.
- hintó 1 db.
- luxus kocsi 1 db.

- gabonarosta	Mihály, Gede Bertó	1 db.
- szrelő gabonarosta		1 db.
- tréler	1 db.	1 db.
- tengeri morzsoló		2 db.
- bodonka		1 db.
- kisebb bodonka		2 db.
- vízfordó lajt		2 db.
- daráló		1 db.
- hajtó járgány		1 db.
- szecskavágó		1 db.
- répavágó		1 db.

Jószágállomány:

- 4 évvel idősebbik ló	5
- 4 évvel fiatalabbik ló	6
- fejlődős tehén	5
- borju növendék	8
- jármos ökör	20
- tenyésztő koca	2
- kismalac	4
- süldő	13
- tenyésztő kan	1 ²³

Löbl Gyula gazdaságában március 29-én a község szükségletére 150 q szénét foglalt le a helyi munkástanács. A Mandel testvérektől 200 q-t, Wertán Adorjánál 350 q-t.²⁴

Április 7-én tanácsválasztást tartottak, melynek eredménye Szörfi István 650, Laduver Péter 644, Andó Mihály 639, Pusztai Sándor 624 szavazattal áll a megválasztott 37 tanács tag élén. A jegyzőkönyv szerint 701 szavazó adta le a szavazatát.²⁵

A megyei kormányzótanács április 5.-i rendelete szerint a mezőkovácsházi járási tanács a községek 27 küldöttjéből alakul, ebbe Magyarbánhegyes 4 tagot küld.²⁶ Mezőkovácsházán április 10-én megalakult járási tanács tagjai;

Pusztai Sándor, Csabai Mihály, Godó Bertalan, Vigh István.²⁷

A Tanácsköztársaság idején az országban több helyen volt földosztás, Magyarbánhegyesen erre nem került sor.²⁸

Április 26-ról 27-re virradó éjjel a román támadás hatására a Járási Tanács Intézőbizottságának tagjai elmenekültek. A községi bizottságok, illetve tanácsok tagjai kevés kivétellel nem hagyták el a községeket, csak nem mutatkoztak.²⁹ Április 27-vel véget ért a magyarbánhegyesi Tanácsköztársaság alig 5 hetes időszaka.

1919 októberében a falu román megszállás alá került. A megszálló csapatok részére többször kell különböző szolgáltatásokat teljesíteni, sok férfit vittek munkára fogatokkal együtt. A megszálló románok 1920 március 27.-én hagyták el a falut.³⁰

A románok távozása után kezdetét vette az ellenforradalom szervei részéről a megtorlás. Kálnoki tanító büntetés nélkül uszta meg, mert Zachariás jegyző mellé állt és igazolta, hogy semmiféle tulzást és bűncselekményt nem követett el. Szörfit és az Intézőbizottság tagjait az ellenforradalmi korszak alatt üldözték.³¹

A Tanácsköztársaság harcaiban több bánhegyesi is részt vett, ezek közül sokan életüket is áldozták. A volt magyarbánhegyesi vöröskatonák névsora:

1./ Andó Gyula	19./ Lajos János
2./ Bartha Lajos 56	20./ Maróti József
3./ Bartha József	21./ Matyi Gábor
4./ Böjti Béla	22./ Makai György
5./ Dimák Sándor	23./ Matuz Lajos
6./ Elek János	24./ Makos János
7./ Frank Mátyás	25./ Nagypál János
8./ Gericcs Gábor	26./ Novák István

9./ id.Godó Bertalan	27./ Ökrös József
10./ Horváth Mihály	28./ Ökrös József
11./ Incse István	29./ Pálfi Béla
12./ Juhász Sz.Lajos	30./ Petre Mihály
13./ Katona Lajos	31./ Prekop József
14./ Kiss István	32./ Racs András
15./ Kormos András	33./ Rózsa Sándor
16./ Kormos Károly	34./ Varga Péter
17./ Kőszegi János	35./ Virágh Illés
18./ Lantos Ambrus	36./ Virágh György 32

- 9./ Csitvai: 1975. 6.p.
10./ I.m. 7.p.
11./ Andó: 1960. 22.p.
12./ I.m. 23.p.
13./ I.m. 23.p.
14./ A városgye allepánjának jelentése.

Csanád városgye hivatalos lapja 1919. július 3.sz.
261-291 p.

- 15./ U.o
16./ U.o
17./ Csitvai: 1979 13.p.
18./ Magyarbánhegyes Tanácsköztársaság alatti történetére vonatkozó fontosabb adatok:
994/1919
19./ I.m. 995/1919
20./ I.m. 996/1919
21./ Madag: 1960 286.p.
22./ Magyarbánhegyes Tanácsköztársaság alatti történetére vonatkozó fontosabb adatok:
1004/1919
23./ Magyarbánhegyes tanácsköztársasági dokumentum másolatai a Mandel testvérek vagyonáról kiállított leltár.
24./ Magyarbánhegyes Tanácsköztársaság alatti történetére vonatkozó fontosabb adatok:
1005/1919
25./ I.m. 1042/1919
26./ I.m. 1175/1919
27./ I.m. 1182/1919

J E G Y Z E T

- 1./ Oltvai: 1979. 5.p.
2./ Andó: 1960. 1.p.
3./ Oltvai: 1979. 5.p.
4./ Andó: 1960. 3.p.
5./ I.m 1979. 3.p.
6./ Maday: 1960. 285.p.
7./ Oltvai: 1979. 6.p.
8./ Maday: 1960. 285.p.
9./ Oltvai: 1975. 6.p.
10./ I.m. 7.p.
11./ Andó: 1960. 22.p.
12./ I.m. 23.p.
13./ I.m. 23.p.
14./ A vármegye alispánjának jelentése.
Csanád vármegye hivatalos lapja 1919. július 3.sz.
261-281 p.
15./ U.o
16./ U.o
17./ Oltvai: 1979 13.p.
18./ Magyarbánhegyes Tanácsköztársaság alatti történetére
vonatkozó fontosabb adatok:
994/1919
19./ I.M. 995/1919
20./ I.m. 996/1919
21./ Maday: 1960 286.p.
22./ Magyarbánhegyes Tanácsköztársaság alatti történetére
vonatkozó fontosabb adatok:
1004/1919
23./ Magyarbánhegyes tanácsköztársasági dokumentum másolatai
a Mandel testvérek vagyonáról kiállított leltár.
24./ Magyarbánhegyes Tanácsköztársaság alatti történetére
vonatkozó fontosabb adatok:
1005/1919
25./ I.m. 1042/1919
26./ I.m. 1175/1919
27./ I.m. 1182/1919

BIBLIOGRÁFIA ÉS FORRÁSOK.

- 28./ Andó: 1960 25.p.
29./ Oltvai: 1979. 21.p.
30./ Andó: 1960. 26.p.
31./ Oltvai: 1979. 21.p.
32./ Mészáros Sándorné 1979. 75.p.

2./ Békés megye 1918-1919-ben. Válogatott dokumentumok.
Összeállította: Szabó Ferenc, G. Vasa István
Békéscsaba, 1968. 123 p.

3./ Hédvégi Éva:
Békés megye internacionalista hősei és harcossai.
Békéscsaba, 1967, 41.p.

4./ Maday FÁI:
Békés megye városainak és községeinek története.
Békéscsaba, 1960 512. p.

5./ Magyarbénhegyes község Tanácsköztársaság alatti törté-
netére vonatkozó fontosabb adatok. 8 p.
Forrás Csongrád megye I.sz. Levéltár Szeged.
Magyarbénhegyes község iratai 1919. 229
1291 ikt. sz. 1919. március 22- április 19.
Megtekinthető a neokövácsházi Nagyközségi és Járási
Könyvtárban.

6./ Magyarbénhegyes tanácsköztársasági dokumentum másolatai
Tervez másolatok.
Megtekinthető a neokövácsházi Nagyközségi és Járási
Könyvtárban.

7./ A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden.
Szerk.: Lisztes László, Szeged, 1958. 159 p.

BIBLIOGRÁFIA ÉS FORRÁSOK.

- 1./ Andó István:
Magyarbánhegyes község története 1860-1960.
Kéziratban 40 gépelt oldal.
Megtalálható a mezőkovácsházi Nagyközségi és Járási
Könyvtárban.
- 2./ Békés megye 1918-1919-ben. Válogatott dokumentumok.
Összeállította: Szabó Ferenc, G.Vass István
Békéscsaba, 1968. 123 p.
- 3./ Hidvégi Éva:
Békés megye internacionalista hősei és harcosai.
Békéscsaba, 1967, 41.p.
- 4./ Maday Pál:
Békés megye városainak és községeinek története.
Békéscsaba, 1960 512. p.
- 5./ Magyarbánhegyes község Tanácsköztársaság alatti törté-
netére vonatkozó fontosabb adatok. 8 p.
Forrás Csongrád megye I.sz.Levéltár Szeged.
Magyarbánhegyes község iratai 1919. 229
1251 ikt.sz.1919.március 22- április 19.
Megtalálható a mezőkovácsházi Nagyközségi és Járási
Könyvtárban.
- 6./ Magyarbánhegyes tanácsköztársasági dokumentum másolatai
Xerox másolatok.
Megtalálható a mezőkovácsházi Nagyközségi és Járási
Könyvtárban.
- 7./ A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden.
Szerk.: Lisztes László, Szeged, 1959. 159 p.

- 8./ Oltvai Ferenc:
Magyarbánhegyesi munkástanács = A Tanácsköztársaság
Magyarbánhegyesen.
Válogatott dokumentumok.
Összeáll.: Balogh György
Magyarbánhegyes, 1979. 75 p.
- 9./ A Tanácsköztársaság Békés megyében.
Szerk: Szabó Ferenc
Békéscsaba, 1969. 376 p. + 27 t.
- 10./ Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgal-
mának történetéből 1917-1919.
Szerk.: Gaál Endre
Szeged, 1969. 587 p.
- 11./ A vármegye alispánjának a közigazgatási bizottsághoz
intézett jelentése a novemberi forradalom alkalmával
az egyes községekben lezajlott eseményekről.
Megjelent; Csanád vármegye hivatalos lapja
1919. július 3. sz. 261-281 p.

